

מודז'יץ

פּאָפּולאַ ד'אָרלייטא

מב"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בדיון "חיוב מעלה עשן בקטורת"

יומא דהילולא דרבינו בעל ה"נחלת דין" זיע"א תשפ"א

יו"ל ע"י המכון להוצאת כתבי רבותינו הקד' ממודז'יץ

יו"ל ע"י המכון להוצאת כתבי רבוה"ק ממורז'יץ

gmail.com@035782910 a

לפרטים הערות והארות 053-3122250

שיעור בדיון 'חוב מעלה עשן בקטורת'

יארצייט דרבינו הק' בעל ה"נחלת דן" זיע"א כ' סיוון תשפ"א

בגמרא (יומא נג.) מה ת"ל 'כי בענן אראה על הכפורת' מלמד שנותן בה מעלה עשן [בקטורת המוקטרת לפני ולפנים ביו"כ] וכו' הא לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה, ותיפוק ליה דקא מעייל ביאה ריקנית, אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון ששגג בביאה והזיד בהקטרה, רב אשי אמר אפילו תימא הזיד בזו ובזו כגון דעייל שתי הקטרות, א' שלימה וא' חסירה, אביאה לא מיחייב דהא עייל ליה שלימה אהקטרה מיחייב דקא מקטר קטורת חסירה. ע"כ. מבואר מדברי הגמ' דהמקטיר לפני ולפנים ביו"כ קטורת חסירה או בלי מעלה עשן חייב מיתה, לא מצד ביאה ריקנית, אלא מצד עצם מעשה ההקטרה החסירה.

ובגמרא (כריתות ו.) ת"ר פיתום הקטורת וכו' מעלה עשן כל שהוא וכו' ואם נתן בה דבש פסלה ואם חיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה. וכתב רש"י (ד"ה חייב) וז"ל, חייב מיתה, כי עייל ביום הכיפורים, דכתיב 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש וגו' ולא ימות וגו' בזאת יבא אהרן' וגו', וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה. עכ"ל. והגרעק"א בגליון הש"ס ציין על דברי רש"י אלו 'עין יומא נ"ג ע"א וצריך עיון' וכוונתו להקשות דביומא שם מפורש שחוב המיתה בקטורת חסירה אינו מצד ביאה ריקנית דווקא, ואפילו בגוונא דלא שייך לחייבו משום ביאה ריקנית כגון ששגג בביאה או בעייל ב' הקטרות, חייב מיתה מקרא ד'ולא ימות', ומדוע פירש רש"י שחוב המיתה הוא מטעם ביאה ריקנית, והניח בצריך עיון, ובאמת תמיהה גדולה היא על דברי רש"י, והאחרונים האריכו ליישב בכמה וכמה פנים.

עוד התקשו המפרשים בדברי רש"י בכריתות, דמדבריו משמע שרק ביו"כ חייב מיתה אם חיסר אחת מסמניה או הקטיר בלי מעלה עשן, אבל בשאר ימות השנה אינו חייב מיתה, וזה לכאורה נגד המשך דברי הגמרא ביומא שם, דבברייתא שם מייית ב' קראי לחיוב נתינת מעלה עשן בקטורת דיום הכיפורים, והקשו בגמרא תרי קראי למה לי, ותירצו כמה תירוצים, וא' מן התירוצים הוא תירצו של רב ששת דאי מקרא קמא 'אין לי אלא יו"כ', שאר ימות השנה מנין, ת"ל וכסה' מבואר ששאר ימות השנה שווים בזה ליו"כ, וכשם שביו"כ אם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה ה"ה בכל ימות השנה, ואדרבה עיקר חיוב מיתה בחיסר מעלה עשן בקרא דוכסה דמיירי בשאר ימות השנה הוא דכתיב [וה"ה] וכל שכן בחיסר אחת מכל י"א סממניה שהם גופה של קטורת, משא"כ מעלה עשן שאינו בא אלא לתקן כדלהלן, ועי' רש"י שם (ד"ה או) דמדכתיב 'הקטורת' ילפינן שלימה ולא חסירה, וגם בקרא דוכסה דמיירי בכל השנה כתיב 'הקטורת'.

אכן הבית יוסף (או"ח סי' קלג ד"ה ועליך) הכריע להדיא דחיוב מיתה בהקטיר בלי מעלה עשן אינו אלא בקטורת דיו"כ, אבל בשאר ימות השנה אם הקטיר בלי מעלה עשן אינו חייב מיתה, ואפשר דאפילו איסור ליכא ויצא ידי חובת מצות הקטרת קטורת, ורק בחיסר אחד מי"א סממנים שהם גופה של קטורת חייב מיתה כל השנה, אבל יתר הסממנים הניתנים בקטורת רק כדי לתקנה, כגון בורית כרשינה ויין קפריסין הבאים לתקן את הציפורן שתהא עזה ונאה, או מלח סדומית הבא בשביל שום תיקון אחר, אין זה אלא מצוה מן המובחר שלא לחסרם, וה"ה מעלה עשן הבא לתקן שיהא העשן מיתמר ועולה מצוה מן המובחר היא לתת בקטורת כל השנה ואם לא נתנו לא עבר שום איסור.

והביא הבית יוסף ראיה לדבריו ממה שאמרו בגמרא (יומא לח.) שאנשי בית אבטינס היו בקיאים במעשה הקטורת ולא רצו ללמד, שלחו חכמים והביאו אומנים אחרים מאלכסנדריא של מצרים, ולא היו יודעים להעלות עשן כמו בית אבטינס, כי לא היו בקיאים בעשב שהוא מעלה את העשן, וכששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא וכו' ושלחו חכמים והחזירו את בית אבטינס למקומם, ואי נימא דבחיסר מעלה עשן כל ימות השנה חייב מיתה, איך יכלו לנסות את הקטורת של האומנים מאלכסנדריא, הרי בחוץ אסור להקטיר קטורת, וע"כ עשו הניסיון בהקטרת קטורת בהיכל על מזבח הזהב, ואיך יכלו להכניס עצמם בספק איסור חיוב מיתה של הקטרה בלי מעלה עשן כדי להעניש אומני בית אבטינס, וע"כ מוכח מכאן דבכל ימות השנה ליכא אפילו איסור בחיסור מעלה עשן או שאר דברים הבאים לתקן, ואין זה אלא מצוה מן המובחר.

והאחרונים הרבו לתמוה על דברי הבית יוסף מדברי הגמרא ביומא הנ"ל שלמדו ממה שנאמרו ב' כתובים לחיוב מעלה עשן, דאף בכל השנה יש חיוב זה ולא ביו"כ בלבד, ומשמע שכל השנה הוא כמו יו"כ ואפילו חיוב מיתה איכא, ולא מצוה מן המובחר בעלמא. וראיית הב"י מאומני אלכסנדריא דחה המשנה למלך (הל' כלי המקדש פ"ב ה"ג) די"ל דכיוון שאומני אלכסנדריא אמרו לפני חכמים שהם בקיאים במעלה עשן, עד אחד נאמן באיסורים והיו חכמים רשאים לסמוך על דבריהם ולהקטיר הקטורת שהכינו, ותיכף כשראו חכמים שאינם בקיאים בהעלאת עשן שלחו להחזיר חכמי בית אבטינס למקומם כדי לא לעבור על איסור הקטרת קטורת בלי מעלה עשן, ולעולם חזרו והקטירו באותו יום קטורת אחרת, כי בקטורת של חכמי אלכסנדריא שהוברר למפרע שלא היה בה מעלה עשן, לא יצאו ידי חובתם כלל.

אולם בהמשך דבריו חזר המל"מ להעמיד ראיית הב"י, דהא אמרו בגמרא שם שהחזירו חכמים את חכמי בית אבטינס רק משום כל מה שברא הקב"ה בעולמו לכבודו בראו, ולא משום שאי אפשר להקטיר קטורת בלי מעלה עשן, הרי שחיוב מעלה עשן כל השנה מצוה מן המובחר הוא ואינו מעכב, והביא שגם מדברי הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ב ה"ח) משמע שרק ביו"כ חייב מיתה בהקטיר בלי מעלה עשן, וצריך לומר דס"ל להרמב"ם והב"י שרק לפי תירוצו של רב ששת בסוגיא ביומא מוקמינן כתוב ד'וכסה' לשאר ימות השנה, ולדידה באמת חייב מיתה כל השנה, אבל לפי תירוצי שאר האמוראים שם דאיצטריכו ב' הכתובים ללמד עניינים אחרים, אין לנו מקור לחייב מעלה עשן כל השנה, רק למצוה בעלמא, ומאחר דרב ששת יחיד הוא לעומת שאר האמוראים החולקים עליו לא פסקינן כוותיה. עכ"ד המל"מ.

ועי' תוס' ישנים (יומא נג. ד"ה ותיפוק) שכתב וז"ל, והר"ר מנחם פירש וכו' בהכנסה יתירה של יו"כ שנכנס בה לפני ולפנים, בההיא דווקא כתיב בה מעלה עשן. ואינו נראה, דבכל יום נמי הוה שם מעלה עשן, ומהאי קרא ודאי ילפינן, וא"כ חיוב מיתה נמי ילפינן מיניה וכו', הר"ר אלחנן. עכ"ל. הנה נחלקו הר"ר מנחם והר"ר אלחנן אם יש חיוב מעלה עשן בכל השנה, לדעת הר"ר מנחם ליכא חיוב ולדעת הר"ר אלחנן חייב מיתה בחיסור מעלה עשן כל השנה.

ונראה לומר שמחלוקת הראשונים אם יש חיוב מעלה עשן כל ימות השנה תלויה בשאלה מהו גדר החיוב שחייבה תורה לתת מעלה עשן בקטורת דיו"כ, האם זהו דין בקטורת עצמה או במעשה ההקטרה, דמצד אחד י"ל שאף שמעלה עשן אינו אחד מי"א סממני הקטורת, כי אינו בא לריח כמותם, מ"מ מאחר שגילתה התורה בכתוב 'כי בענן אראה על הכפורת' שהקטורת שמקטירים ביו"כ יש בה מעלה עשן, למדנו מזה שכך הוא שלימותה של הקטורת שמלבד י"א סממנים צריכים לתת בה אף מעלה עשן, ובלי מעלה עשן נחשבת הקטורת כחסרה, ממילא אף שאר אמוראים החולקים על תירוצו של רב ששת ולא מוקמי תרי קראי חד ליו"כ וחד לשאר ימות השנה, היינו משום דס"ל דלא בעינן קרא להכי, דהא הקטורת של יו"כ היא אותה קטורת של כל ימות השנה, כי לא מצינו ב' מיני קטורת, וכשם שהקטורת של יו"כ שלימותה רק עם מעלה עשן ה"ה הקטורת של כל ימות השנה, וכשלא נתן בה מעלה עשן הוי כחיסור אחת מסממניה העיקריים וחייב מיתה.

אולם מצד שני י"ל, וכן סוברים הב"י וסייעתו, שמה שהצריך הכתוב בקטורת של יו"כ מעלה עשן, אינו דין בעצם הקטורת אלא דין במעשה ההקטרה, שהקטורת בעצמה אם יש בה את כל י"א סממניה קטורת שלימה היא, רק השמיענו הכתוב שביו"כ צורת הקטרת הקטורת לפני ולפנים צריכה להיות באופן של 'כי בענן אראה', והוא דין בעבודת היום שכחלק מסדר עבודת יום הכיפורים צריך הכהן גדול העובד לבוא אל הקודש בקטורת מעלית עשן, ובלא העלה עשן הוא חייב מיתה, ומשום כך נותנים בקטורת מעלה עשן כדי לקיים המצווה החלה על הכהן גדול המקטיר, אבל גם אם לא נתן מעלה עשן הקטורת עצמה היא כתקנה רק צורת ההקטרה אינה כתקנה, ולרב ששת ילפינן מייתור הכתוב שגם בשאר ימות השנה יש חיוב זה, אבל לפי שאר האמוראים החולקים עליו ומעמידים ייתור הכתובים לשאר עניינים, מהיכי תיתי לומר שיהיה חיוב מעלה עשן כל השנה, הרי הקטורת עצמה אף בלא מעלה עשן אין בה שום חיסרון, ורק מצד סדר עבודת היום של יו"כ צריכים לתת מעלה עשן בקטורת דיו"כ, ואין ה"נ שלמצוה מן המובחר יש לתת מעלה עשן כל השנה, אולם אם חיסר מעלה עשן לא עבר איסור ואינו חייב מיתה [ובלא הסבר זה אין מובן כ"כ סברת הבית יוסף וסייעתו, מאיזה טעם יש לחלק בין הקטורת של יו"כ לקטורת של כל השנה לעניין נתינת מעלה עשן].

ונוכל לומר שבנקודה זו נחלקו התוס' והתוס' ישנים בביאור תירוצו של רב אשי בסוגיא ביומא שם. דעל קושיית הגמ' שם תרי קראי לחייב מעלה עשן למה לי, תירץ רב אשי 'חד למצוה וחד לעכב', והקשו התוס' (ד"ה חד) למה לי קרא ללמד עיכוב, הרי בעבודת יום הכיפורים כתיב 'חוקה' וכל היכא דכתיב חוקה עיכובא הוא, ותירצו, דאיצטריך קרא ללמד דאף בקטורת של כל ימות השנה דלא כתיבא בה חוקה מעכב מעלה עשן [עיי"ש שפירשו החילוק בין תי' רב אשי לתי' רב ששת הנ"ל], אבל התוס' ישנים (ד"ה וחד) תירצו באופן אחר, שרק על העבודות שצריכים לעשותם ביו"כ עצמו נאמרה חוקה לעכב, כגון הקטרת הקטורת בקודש הקדשים וכיו"ב, אולם עשיית ותיקון הקטורת שאינם נעשים בו ביום אלא מאתמול, ומכלל זה החיוב לתת מעלה עשן בקטורת שאין חיוב לעשות כן ביו"כ אלא מערב יו"כ, לאו עלייהו קיימא 'חוקה' האמורה בפרשת עבודות יו"כ, ובעינן קרא מיוחד ללמד עיכובא.

ולכאורה במה נחלקו התוס' והתוס' ישנים, ולהנ"ל יבואר היטב, התוס' ס"ל שחיוב מעלה עשן אינו דין בעשיית הקטורת אלא בצורת ההקטרה, שכחלק מסדר עבודת היום צריך להקטיר קטורת וצריך לראות שתהיה ההקטרה מתוך העלאת עשן, ממילא חיוב העלאת עשן הוא מכלל העבודות הנעשות ביו"כ עצמו שנאמרה בהם 'חוקה' לעכב, וע"כ צריך לפרש כוונת רב אשי דאיצטריך קרא לאשמועינן עיכובא בשאר ימות השנה. ולרב אשי ורב ששת דס"ל דאיכא קרא לשאר ימות השנה, ילפינן מיניה שבכל השנה צורת ההקטרה היא מתוך העלאת עשן, משא"כ לשאר התירוצים בגמרא שם המצריכים ב' הכתובים לדרשות אחרות, אין חיוב מעלה עשן בכל השנה מאחר שהוא דין בצורת ההקטרה של יו"כ.

אבל התוס' ישנים ס"ל דחיוב מעלה עשן הוא דין בעשיית הקטורת, שמלבד י"א סממנים צריך לתת בה נמי מעלה עשן, וא"כ אינו מהעבודות הנעשות ביו"כ שנאמרה עליהם חוקה לעכב, ושפיר צריך קרא לעכב אפילו בקטורת של יו"כ, ואין צריך לתרץ כמו התוס' דאיצטריך קרא לאשמועינן עיכובא רק בשאר ימות השנה. ולפי שיטת התוס' ישנים שחיוב מעלה עשן הוא דין בעשיית הקטורת עצמה י"ל דרב אשי ס"ל דאין צריך כלל קרא לשאר ימות השנה, אלא מסברא אמרינן שכל הדינים השייכים לעשיית הקטורת עצמה אין בהם חילוק בין יו"כ לשאר ימות השנה כנ"ל, כי לא מצינו ב' מיני קטורת, והוא כשיטת הר"ר אלחנן שהביא התוס' ישנים לעיל. נמצא דפליגי התוס' והתוס' ישנים בפלוגתא דהב"י והחולקים עליו, תוס' ס"ל כשיטת הב"י וסייעתו והתוס' ישנים ס"ל דחיוב מעלה עשן נוהג בכל השנה כולה.

והנה בתחילת דברינו הבאנו קושיית הגמרא למה לי קרא לחייב מיתה ביו"כ בחיסור מעלה עשן או אחד מסממניה, תיפוק ליה משום ביאה ריקנית, ותירץ רב אשי הב"ע כגון דעייל ב' הקטורות א' שלימה וא' חסירה, וכתב על זה המאירי וז"ל, כגון שהביא ב' הקטורות ביחד, כגון שלא הקטיר שחרית, ונאמר בפרק התכלת (מנחות מט.) שאם לא הקטיר שחרית יקטיר בין הערביים, ור"ל ב' פעמים אחת כתקונה ואחת בחסרון א' מן הסממנים או חסרון מעלה עשן. עכ"ל. היה קשה למאירי מאי אוקימתא היא זו דעייל ב' הקטורות, מהיכי תיתי יעלה בדעת אדם כל שהוא להכניס ב' קטורות ביחד דנימא דאיצטריך קרא לכהאי גוונא, לכן פירש די"ל דמירי כשלא הקטיר קטורת של שחר, דביו"כ מלבד הקטורת המיוחדת ליום המוקטרת לפני ולפנים, מקטירים גם הקטורת שבכל יום, פרס בשחרית ופרס בין הערביים, ומירי כשלא הקטיר הכה"ג קטורת בשחרית מאיזו סיבה שתהיה, ועליו להשלים ההקטרה בין הערביים, לכן אירע שנכנס לקודש הקדשים עם ב' קטורות, אחת של יו"כ ואחת של כל השנה.

אך דברי המאירי צ"ב טובא, הרי קטורת של כל השנה בהיכל מקטירים אותה ולא בקודש הקדשים, ומה שייך לומר דמשום שלא הקטיר בשחרית בהיכל נכנס לקודש הקדשים עם ב' קטורות. וכתב בשו"ת תועפות ראם להגאון רא"מ טויבש זצ"ל בעל מח"ס קרני ראם (או"ח סי' כט) שמדברי המאירי יש ללמוד דס"ל דאף שהקטורת של כל השנה מדינא צריך להקטירה בהיכל על מזבח הזהב, מ"מ אם עבר והקטירה בקודש הקדשים על גבי מחתה יצא ידי חובתו ואין צריך לחזור ולהקטיר בחוץ, והטעם, לפי דברי ר' יוחנן (זבחים סג.) ששלמים ששחטם בהיכל כשרים, שנאמר ושחטו אותו פתח אוהל מועד, ולא יהא טפל חמור מן העיקר, כלומר, אם שלמים ששחטם בעזרה כשרים כ"ש כששחטם בהיכל שקדושתו גדולה משל העזרה, ומאותו הטעם י"ל דקטורת חיצונה שהקטירה בקודש הקדשים שקדושתו גדולה משל היכל לא יהא טפל חמור מן העיקר ויצא ידי חובתו, ושפיר כ' המאירי דהגמ' מירי באופן שלא הקטיר שחרית קטורת של כל השנה ונכנס לקודש הקדשים עם ב' הקטורות, א' שלימה וא' חסירה, ומשו"ה לא הוי ביאה ריקנית.

ואף על פי שהקטורת של כל שנה צריך הכה"ג להקטירה ביו"כ בשמונה בגדים, וכשהוא מכניסה לפני ולפנים ומקטירה שם ע"כ הוא נכנס בד' בגדים בלבד, דבגדי זהב לפני ולפנים ליכא, והוי מחוסר בגדים, ואיך יצא ידי חובתו בהקטרת הקטורת של כל השנה בפנים. וכן העיר התועפות ראם בסוף דבריו והניח בצ"ע. אולם הכלי חמדה (ריש פ' אחרי) כתב דלק"מ, דכשם שאמרנו שאף על פי שבחוץ צריך הוא להקטירה על גבי מזבח הזהב מ"מ אם מקטירה בפנים על גבי מחתה יצא, והיינו משום שכל זה נכלל בכלל לא יהא טפל חמור מן העיקר, דאם כשהוא מקטיר במקום הקל – בהיכל – לפי גדרי המקום הקל, דהיינו על גבי מזבח הזהב, יוצא, כל שכן כשהוא מקטיר במקום החמור – לפני ולפנים – לפי גדרי המקום החמור, דהיינו על גבי מחתה, יצא ידי חובתו, ה"ה לגבי הבגדים, מאחר שהוא מקטיר במקום שאין בו בגדי זהב אינו נחשב מחוסר בגדים ויצא [אך עיי"ש בכלי חמדה שדחה דברי התועפות ראם מטעמים אחרים, ופירש המאירי באופן אחר לגמרי].

והשתא אי נימא דס"ל להמאירי כשיטת הב"י וסייעתו שבקטורת של כל השנה אין חיוב מעלה עשן רק למצוה מן המובחר, קשה, בהכנס ב' הקטורות א' עם מעלה עשן וא' בלי מעלה עשן למה חייב מיתה, נימא דהקטורת השלימה יצא בה ידי חובת קטורת של יו"כ כדינה, והקטורת שאין בה מעלה עשן יצא בה ידי חובת קטורת של כל השנה, ואין עליו עונש מיתה משום צד, ביאה ריקנית ליכא דהא קיים מצוות הקטרת יו"כ כדינה, וחיסור מעלה עשן נמי ליכא, דבקטורת של כל השנה אינו חייב מיתה על חיסור מעלה עשן, ואפילו איסורא ליכא. ומוכח דהמאירי פליג על הב"י, וס"ל שאף כל השנה חייב מיתה אם הקטיר בלי מעלה עשן, ולכן בהכנס ב' קטורות, אין הכי נמי דביאה ריקנית לא הוי משום הקטורת השלימה שיוצא בה י"ח קטורת של יו"כ, מ"מ מצד חיסור מעלה עשן בקטורת של כל השנה חייב מיתה.

ויש לומר דהמאירי לשיטתו דס"ל שהמקטיר קטורת חיצונה בפנים יצא בדיעבד, כביאור התועפות ראם בדבריו, והעמיד הגמרא באופן שלא הקטיר שחרית ולכן נכנס עם ב' הקטורות, א' של יו"כ וא' של שחרית, לפי שיטתו זו מוכרח מהגמרא גופא דלא כהב"י וסייעתו, כי אם נאמר שבקטורת של כל השנה אין חיוב מעלה עשן, למה הוצרך רב אשי לתרץ הקושיא 'תיפוק ליה משום ביאה ריקנית' בדעייל ב' הקטורות אחת שלימה ואחת חסירה, היה יכול להעמיד אפילו בהקטיר קטורת אחת בלי מעלה עשן, דמצד ביאה ריקנית ליכא דהא יצא בהקטרתו ידי חובת קטורת של שחרית של כל השנה, דהא בשל כל השנה אין מעכב מעלה עשן, וקמ"ל קרא דמ"מ חייב מיתה משום שבא אל הקודש בלא מעלה עשן, ועבר על דין עבודת היום וצורת ההקטרה של יום הכיפורים, שאסור להקטיר ביו"כ קטורת לפני ולפנים בלא מעלה עשן¹. וממה שלא תירץ רב אשי כן, רק העמיד בהכנס ב' הקטורות², הוכרח המאירי לומר דלא כהב"י, אלא דבקטורת של כל השנה נמי בלי מעלה עשן לא יצא, וא"כ בהקטיר קטורת אחת בלבד בלי מעלה עשן אכתי הויא ביאה ריקנית, כי לא עשה ולא כלום, ולא מצי רב אשי לאוקים בהכי רק בעייל ב' הקטורות א' במעלה עשן וא' בלי, וביאה ריקנית לא הוי משום השלימה וחייב מיתה משום החסרה של כל השנה, שבכל השנה נמי חייב מיתה אם חיסר מעלה עשן.

¹ ואף שלעיל כתבנו שאם היה המאירי סובר כהב"י היה צ"ל הדין שבהכנס ב' הקטורות א' עם מעלה עשן וא' בלי מעלה עשן, אינו חייב מיתה כלל, ולא אמרנו דיהיה חייב מיתה מצד שהקטיר קטורת בפנים בלי מעלה עשן, היינו משום דהתם עכ"פ הקטיר קטורת אחת עם מעלה עשן, וקיים דין עבודת היום, משא"כ בהקטיר קטורת אחת חסירה בלבד, אף אם יצא בה ידי חובת קטורת של כל השנה מ"מ חייב מיתה על ביטול דין עבודת היום, שההקטרה שהקטיר בפנים הייתה בלי מעלה עשן.

ויש לציין לדברי הרשב"ם בפירוש החומש (ויקרא טז, ב) 'כי בענן אראה על הכפורת, לפי פשוטו שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפורת מבין שני הכרובים, ואם יראה הכהן ימות', מבואר שאינו בתורת עונש אלא מציאות היא, שמכיוון שלא יראני האדם וחי הנכנס בלי מעלה עשן ימות, ולפי זה אם הכניס קטורת אחת עם מעלה עשן וקטורת אחת בלי מעלה עשן, אינו חייב מיתה על החסרה.

² ולכאורה היה מקום לומר דהא דלא העמיד רב אשי בהקטיר קטורת אחת בלבד, משום דת"י זה לא יהני אלא להא דאם לא נתן בה מעלה עשן, שאם הקטיר קטורת אחת בלי מעלה עשן בפנים יצא י"ח קטורת של כל השנה ולא הוי ביאה ריקנית וחייב משום חיסור מעלה עשן, אבל להא דאם חיסר אחת מסממניה לא יהני ת"י זה, דהא בקטורת אחת שחיסר בה א' מ"מ מסמנים פשיטא שלא יצא והוי ביאה ריקנית.

אבל זה אינו, דמלשון הברייתא משמע שעיקר הלימוד מן הכתוב הוא על חסרון מעלה עשן, ולזה אתי עיקר הקרא, והא דאם חיסר א' מסממניה חייב מיתה ילפינן בדרך ממילא ממשמעות לשון 'הקטורת' דמשמע שלימה ולא חסירה, אך אין ייתור מיוחד בקרא ללמד דין חיסור אחת מסממניה, דזה לשון הברייתא 'מלמד שנותן בה מעלה עשן וכו' הא לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה', הזכירה הברייתא דין חיסור א' מסממניה רק בסוף דבריה ולא בתחילת דבריה כשמפרשת מה מלמדנו הכתוב. וכשהגמרא מקשה למה לי קרא לחייב מיתה תיפול"ל משום ביאה ריקנית, לא היה צריך רב אשי לדחוק להעמיד בהקטיר ב' הקטורות, אלא אף בקטורת אחת בלבד מיתרצא שפיר, דביאה ריקנית לא הוי משום דיצא בזה י"ח קטורת של כל השנה, וקמ"ל קרא דמ"מ חייב מיתה משום חיסור מעלה עשן, ואין ה"נ דאם חיסר אחת מסממניה באמת חייב מיתה משום ביאה ריקנית, ומ"מ אין בזה שום קושיא למה לי קרא, דהא עיקר קרא לחיסור מעלה עשן איצטריך, והברייתא נקטה 'או אם חיסר א' מסממניה' אגב מעלה עשן, וכך עדיף לתרץ מאשר להעמיד באוקימתא דחיקא שהקטיר ב' הקטורות בפנים.

אלא שיש להעיר על דברינו, במה שהקשינו שלפי שיטת הב"י היה לו לרב אשי להעמיד בהקטיר קטורת אחת בלבד בלי מעלה עשן, ולא הוי ביאה ריקנית משום דיצא בה ידי חובת קטורת של כל השנה, ומ"מ חייב מיתה מצד שעבר על דין עבודת היום שהקטיר בלי עשן, לכאורה יש מקום לדחות קושיא זו, ד"ל שכיוון שחייב מיתה על הקטרתו א"כ הו"ל מצוה הבאה בעבירה ולא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד, והדר הו"ל ביאה ריקנית, לכן הוכרח רב אשי להעמיד בעייל ב' הקטורות, שההקטרה השלימה מצוה בלבד היא ואין בה עבירה, והעבירה היא רק בקטורת השנייה החסרה, ולכן לא הוי ביאה ריקנית, ונפלה הוכחת המאירי.

ועי' בשפ"א (כריתות ו. ד"ה אם) שדייק מלשון הברייתא דפיטום הקטורת 'אם נתן בה דבש פסלה ואם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה' שרק בחיסור אחת מסממניה חייב מיתה אבל בנתן בה דבש ליכא חיוב מיתה, כי רק איסור בפני עצמו עשה במה שהקטיר דבש, אבל הקטורת גופה לא נפסלה בזה ויצא בה ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהקטיר קטורת אחרת, ומ"ש 'פסלה' היינו רק להבא, שאסור לו להקטירה לכתחילה משום האיסור להקטיר דבש, אבל בדיעבד יצא [וזה כעין דברינו לעיל שאם דין מעלה עשן הוא דין בצורת ההקטרה, אין הקטורת של כל השנה נפסלת בכך, כי האיסור הוא בדבר צדדי ולא שינוי בגוף הקטורת], וכיוון שקיים מצוה בהקטרתו אינו חייב מיתה עליה, עיי"ש.

וחזר השפ"א והקשה על דבריו, דכיוון דאם נתן בה דבש עבר בהקטרתו איסור, הוויא הקטרתו מצוה הבאה בעבירה, ואיך אמרינן בדיעבד יצא. ובתחילה כ' ליישב, שמאחר שאין המצוה באה על ידי העבירה, שהרי אם לא היה נותן בה דבש וודאי היה מקיים המצוה שפיר, לא נפסל בדיעבד משום מצוה הבאה בעבירה. אולם אח"כ כ' דלכאורה בנידון דידן שהעבירה נעשית יחד עם המצוה באותה הפעולה, י"ל דחשיב מצוה הבאה בעבירה אף שאין המצוה באה על ידי העבירה. ולכן תירץ באופן אחר, על פי מה דקיי"ל בכל שפסולו בקודש אם עלה לא ירד, א"כ קטורת זו שיש בה כל הסממנים הרי היא ראויה לקודש, רק יש בה פסול מטעם מצוה הבאה בעבירה של הקטרת דבש, ולגבי פסול זה אמרינן אם עלה לא ירד וכשרה בדיעבד ויצא בה ידי חובתו. עכ"ד השפ"א. והמנחת חינוך (מצוה קיז סק"ד) כ' ג"כ כדברי השפ"א דבעירב בה דבש כשר בדיעבד ויוצא בה ידי חובתו, מן הטעם הראשון שכל השפ"א, דאין המצוה באה ע"י העבירה, ואף שהמצוה והעבירה נעשים בבת אחת, סובר המנחת חינוך דמ"מ יצא. עיי"ש.

ובנידון דידן לא יהני לן תירוצו השני של השפ"א, שהרי הנידון שאנו עוסקים בו הוא בהקטיר קטורת אחת לפני ולפנים בלי מעלה עשן, ולפני ולפנים ליכא מזבח רק ההקטרה על גבי מחתה, ולא שייך דין אם עלו לא ירדו במחתה רק במזבח, כמ"ש השפ"א עצמו בסוף דבריו שם, עיי"ש, וא"כ היה לנו לפסול משום מצוה הבאה בעבירה. אכן אם נסבור כתירוצו הראשון של השפ"א, שמאחר שאין המצוה באה ע"י העבירה אין ההקטרה נפסלת בדיעבד, אע"פ שהמצוה והאיסור נעשים בבת אחת, יהיה אתי שפיר גם בנידון דידן, שאין המצוה באה ע"י העבירה, כי אף אם אין לו מעלה עשן, היה יכול להקטיר הקטורת בהיכל ולא היה עובר שום איסור לפי שיטת הב"י, ומי הכריחו להקטיר בפנים ולעבור איסור חיסור מעלה עשן, לכן לשיטת הב"י קשה שפיר דלוקי בהקטיר קטורת אחת בלבד בפנים, וביאה ריקנית לא הוי משום דבקטורת זו יצא י"ח קטורת של כל השנה [המצוה הבאה בעבירה לא הוי, דהא אין המצוה באה בגלל העבירה, דהיה יכול להקטירה בהיכל], וחייב מיתה משום שבא אל הקודש בלי מעלה עשן, ומדהוצרכה הגמרא להעמיד בב' הקטורות הכריח המאירי דע"כ דלא כשיטת הב"י, ואף בכל השנה פסול בלא מעלה עשן, וממילא בקטורת אחת בלבד הוי ביאה ריקנית³.

לפי כל הנ"ל אשכחנא פיתחא ליישב קושיית רעק"א על דברי רש"י בכריתות, למה נקט טעם החיוב בחיסור אחת מכל סממניה משום ביאה ריקנית, שהוא טעם צדדי, ולא נקט עיקר הטעם משום שהחיסור עצמו מחייבו מיתה אף כשאין ביאה ריקנית. ולדרכינו נוכל לומר כך, רש"י סובר דמ"ש בברייתא דפיטום הקטורת 'חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה' קאי על כל הסממנים שהזכירה הברייתא לעיל, כולל מעלה עשן, ולא רק על י"א סממנים שהם עיקר גוף הקטורת, לכן לא רצה רש"י לפרש לשון הברייתא 'חייב מיתה' על כל השנה כולה, כי לא פסיקא ליה שיש חיוב מיתה בחיסור מעלה עשן וכיו"ב כל ימות השנה, ופירש דהברייתא מיירי כי עייל ביו"כ, דביו"כ וודאי חייבים מיתה על חיסור מעלה עשן או א'

³ וכל זה רק לשיטת המאירי דהקטיר קטורת חיצונה בפנים יצא, כמו שלמים ששחטן בהיכל, אבל הב"י י"ל דפליג על זה, וממילא לא מצינן לאוקמי בקטורת אחת שאין בה מעלה עשן, דהא הוי ביאה ריקנית, כי בקטורת שהקטיר במחתה בפנים אינו יכול לצאת י"ח קטורת של כל השנה שדינה להיות מוקטרת בהיכל במזבח הזהב, וקטורת דיו"כ ודאי אינו יוצא בלי מעלה עשן, ותיפו"ל משום ביאה ריקנית, וע"כ צריך להעמיד בהקטיר ב' הקטורות.

משאר הסממנים. עוד נימא דס"ל לרש"י כשיטת המאירי שאם הקטיר קטורת חיצונה בפנים, כגון שלא הקטיר קטורת של שחרית והקטירה בקודש הקדשים קיים המצוה בדיעבד. מעתה, אם היה רש"י מפרש טעם החיוב מיתה ביו"כ משום עצם החיסור שחיסר מעלה עשן, היינו יכולים לטעות שרק המקטיר בקודש הקדשים צריך לתת מעלה עשן, וס"ד דחיוב נתינת מעלה עשן הוא מצד דין ביאת פנים, שכל הבא להקטיר קטורת בפנים צריך לבוא בענן, אבל בשאר ימות השנה ס"ד דלא זו בלבד שאין חיוב מיתה בחיסר מעלה עשן, עוד זאת שאפילו חיוב דאורייתא לתת מעלה עשן ליכא, ומצוה מן המובחר בעלמא הוא, כשיטת הבית יוסף הנ"ל.

כדי להוציא מסברת טעות זו נקט רש"י בדווקא טעם ביאה ריקנית, כדי שנלמד מתוך דבריו שהמקטיר קטורת בפנים בלי מעלה עשן אינו חייב מיתה רק משום שחיסר מעלה עשן בהקטרת פנים, אלא אף משום ביאה ריקנית חייב, כי קטורת בלי מעלה עשן אין יוצאים בה ידי חובה משום צד, לא מצות קטורת של יו"כ ולא מצות קטורת של כל השנה, והמקטיר קטורת בלי מעלה עשן לא עשה ולא כלום, והוויא ביאתו ביאה ריקנית ממש, והיינו משום שדין מעלה עשן הוא דין בעצם עשיית הקטורת, שבלי מעלה עשן נחשבת קטורת חסרה ואין בה מצוה, ומזה נלמד דאף בשאר ימות השנה נתינת מעלה עשן מעכבת.

וזהו שכתב רש"י 'וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה' דקדק רש"י בלשונו לכתוב 'קטורת שלא כהלכתה' ולא 'קטורת חסרה' כדי לכלול אף חסרון מעלה עשן, שאף שאינו מי"א סממנים של עיקר הקטורת מ"מ אם חיסרו הוי קטורת 'שלא כהלכתה'⁴ והוי ביאה ריקנית כי לא מקיים בה אפילו מצות קטורת של כל השנה.

[וייתכן שכוונת רש"י לרמז בלשונו לסוגיית הגמרא ביומא הנ"ל, שממנה מוכח שרק בעייל ב' הקטורות לא הוי ביאה ריקנית, אבל בעייל קטורת אחת שלא כהלכתה, אף באופן שעדיין לא הקטיר קטורת של שחרית, הוי ביאה ריקנית, ומזה מוכח דאינו יוצא בקטורת בלי מעלה עשן אף ידי הקטורת של כל השנה, כהוכחת המאירי הנ"ל].

⁴ כע"ז פירש המזרחי מ"ש רש"י בפירוש החומש עה"פ (ויקרא טו, יג) וכסה ענן הקטורת וגו' ולא ימות' הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה. עכ"ל. וכתב המזרחי שנקט רש"י בלשונו קטורת 'שלא כתקנה' לכלול בזה חסרון מעלה עשן וחסרון הסממנים, שאי זה מהם שיהיה חסר ממנה היא שלא כתיקונה. א"כ ה"ה מ"ש רש"י כאן 'קטורת שלא כהלכתה' קאי אף על חסרון מעלה עשן, ומאחר שסובר רש"י שדין מעלה עשן הוא דין בעצם עשיית הקטורת ולא בצורת ההקטרה, לכן מפרש מ"ש 'חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה' דקאי אף על חסרון מעלה עשן.